

**OSOBNOST
PACHATELE
TRESTNÝCH ČINŮ**

- Charakteristika kriminologie, předmět, pojem a význam
- Stav, struktura a dynamika kriminality
- Vznik kriminologie, historické směry
- Uveďte jednotlivé kriminologické školy, jejich charakteristiku
- Vznik čsl. Kriminologie, prameny
- Faktory kriminality, příčiny a podmínky kriminality
- Speciální a obecná prevence
- **Osobnost pachatele trestných činů, pojem a struktura osobnosti**
- **Kriminogenní faktory formování pachatele, typologie pachatelů**
- Recidiva, pojem, vývoj názorů na recidivu
- Příčiny recidivy, prevence
- Viktimologie, pojem, předmět zkoumání
- Význam viktimologie pro trestní právo
- Proces viktimizace, pojem viktimnosti
- Kriminalita mládeže, fenomenologie a etiologie kriminality mládeže
- Prevence a profylaxe kriminality mládeže
- Návykové látky, alkoholová a nealkoholová toxikománie
- Organizovaná kriminalita, pojem, význam, druhy
- Stav, prognosa a prevence organizované kriminality, mezinárodní aspekt

Pachatel trestného činu

- ⊙ Jeden ze základních prvků procesu kriminogeneze
- ⊙ Osoby, kt. se dopustili činů označených zákonem jako trestné činy, osoby trestně nestíhané orgány v trestním řízení (děti, nepříčetní), osoby po výkonu trestu, potenciální pachatelé, osoby se soc.pat. chováním
- ⊙ Poznatky využívá kriminalistika, soudní psychiatrie, psychopatologie a trestní právo.

Osobnost pachatele

- ◎ Organický celek duševního života člověka zahrnující jak biologický základ jedince, tak i společenské podmínky jeho života včetně společenských vztahů
- ◎ Studium specifik jedince i odlišnosti či shoda s osobnostmi dalších jedinců či skupin
- ◎ Zdroj pochopení a vysvětlení jeho kriminálního jednání, zacházení s ním

Osobnost pachatele - výzkum

- ◎ Forenzní psychologie
 - nezdrženlivost v jednání
 - nedostatečné vnitřní zábrany
 - tzv. kognitivní distorze (zkreslení v oblasti myšlení a paměti)
- ◎ Kriminologie: motivace jednání pachatele, jeho osobní, rodinnou a kriminální anamnézu, průběh a vývojové problémy jeho socializace, úroveň jeho adaptace na okolní sociální prostředí, uplatňovaný životní styl, vliv potenciálního i již absolvovaného trestu na jeho budoucnost, predikce jeho dalšího chování a odhadu případné recidivy jeho kriminálního jednání.

Typologie pachatelů

- Typologie – metoda umožňující třídění soustav, objektů a jevů pomocí typů
- Typ – komplex vlastností, rysů či jiných znaků osobnosti, které sice nepostihují celou osobnost jedince, ale jsou společné většímu počtu osob – skupina v rámci konkrétní typologie
- „čisté typy“ neexistují
- V počátcích spojeno s kriminálním činem, později zohledňovány další faktory (soc.-spol. podmínky, úloha oběti, situace....)
- Typologie zohledňující převážně
 - Biologické charakteristiky
 - Psychologické charakteristiky
 - Sociologické charakteristiky

Typologie pachatelů - biologické

- ◎ Kriminální antropologie, teorie fyziognomické a frenologické (založené na měření lebky)
- ◎ Lambrosova teorie o tzv. rozeném zločinci (rozlišoval i mezi jednotlivými typy zločinců – zloději, vrazi...)
- ◎ E. Kretschmer: konstituční typologie (1888)
 - Typu somatickému odpovídá typ temperamentu i převládající kriminální jednání
- ◎ Koncepce ztotožňující psychopata s pachatelem (obdobně jako oligofren = pachatel)

Typologie pachatelů - biologické

- ◎ Nová klasifikace duševních chorob: označení
Specifická porucha osobnosti (psychopatie)
 - Není nemoc, ale porucha osobnosti a chování dospělých
 - Disharmonická, s abnormálními rysy, některé projevy mohou vést až ke kriminálnímu jednání (paranoidní, nezdrženlivá a výbušná porucha)
 - Cca 30% všech trestných činů
 - 70-100% recidivistů
 - Soudně psychiatrické posudky

Typologie pachatelů - psychologické

- ◎ Poznatky z psychologie osobnosti, klinické psych., psychopatologie, obecné psych., psychiatrie
- ◎ Osobnost popisována:
 - Schopnosti, charakter, temperament, volní vlastnosti, motivace, postoje, zájmy, psychické zvláštnosti, někdy i faktory druhého řádu
 - Adaptace na vnější prostředí (maladaptace)
- ◎ H.J. Eysenck: teorie rozdílného podmiňování, osobnostní dotazník (PEN) obsahuje i tzv. škálu kriminálního sklonu, využívaný i v ČR
- ◎ Koncepce oligorfenního (dnes m.retardovaného) pachatele – od 20.stol. měření IQ

Typologie pachatelů - sociologické

- ◎ Sociální prostředí, proces soc.učení, hodnotová orientace, soc.začlenění
- ◎ „O každém zločinci nelze tvrdit, že by se stal zločincem v každé době a za každých podmínek“
- ◎ F. Liszt: zločinci příležitostní a ze zvyku (napravitelní) , nepolepšitelní -> individuálně preventivní funkce trestání (odstrašení, náprava, zneškodnění)
- ◎ Mnohé navazují na teorii diferencovaného sdružování, kde je kriminální chování výsledkem soc.učení, zločinci většinou duševně zdraví

Výzkumy pachatelů TČ v ČR

- ◎ z 70. a 80. let - osobnost pachatele byla popsána pomocí čtyř faktorů:
 - Emoční ladění – od postoje hostility (nepřátelské ladění) až po afilanci (pozitivní ladění)
 - Úroveň strukturace vnitřních regulativů chování – od nedostatečně po dobře zformované svědomí
 - Sociální reaktivita – odrážející vlastnosti temperamentu projevující se v sociální sféře – od dynamičnosti po inhibovanost
 - Asertivnost, prosazování se – od rafinovaného prosazování po tupou konformitu

- 1) Socializovaný odsouzený – svědomí, nízký sklon k agresivním reakcím, emoční stabilita
- 2) Agresivní psychopat (nesocializovaný agresor) –tr. činnost v osobnosti, nedostatečně zformovaný systém vnitřních regulativů chování, egocentričnost a nebržděná agrese
- 3) Konformní mormon – konformnost, těžkopádnost až tupost a podřídivost, TČ je u nich snáze odhalitelná, bývají nejslabším článkem
- 4) Nezdrženlivý, nezvladatelně puzený – dynamičnost, touha po vzrušení, uspokojení, fascinace okamžikem, slabá kontrola realitou; kriminální prognóza je spíše nepříznivá
- 5) Neurotický – nízká míra recidivy, svědomí, úzkostnost, emoční labilita, inibovanost (utlumenost)
- 6) Hostilní – nepřátelský, emoční labilita, svědomí; hlavně násilná kriminalita, méně akceptuje trest
- 7) Podrobivý – přejímá normy skupiny, snadno manipulovatelný (důvěřivost), nízký sklon k agresivním reakcím
- 8) Anxiózní (úzkostný) manipulátor – obtížná resocializace, velká zdatnost manipulace, emoční stabilita

Typ 1, 5 a 8 je charakteristický pro prvovězněné pachatele a typy 3, 4 a 7 pro recidivisty. Další dva typy byly v souboru zastoupeny rovnoměrně.

Žena jako pachatelka TČ v ČR

- ◎ 9-13%
- ◎ méně agresivní, více závislé na autoritách, častěji inteligence v nižším pásmu průměru
- ◎ Skladba TČ se od mužů neliší: hl. majetková TČ, následovaná hospodářskou a násilnou.
- ◎ Většina loupeží spáchána ve spolupachatelství s muži. Obdobně u některých vražd.
- ◎ U žen také část vražedných útoků směřuje proti vlastním dětem a proti opakovaně agresivnímu partnerovi
- ◎ Osobní charakteristiky : podezíravé, nedůvěřivé a citově ploché, nízká sebedůvěra a sebeúcta a pachatelky násilné TČ navíc egocentrické a se sklonem k manipulacím.

Pachatelé dle věku

- ◎ Cca 50 % do 30 let
- ◎ Největší pozornost 7-18 let – počátek kriminální kariéry, možnost zásahu do nevyzrálé osobnosti
- ◎ Nejmenší pozornost 60+ (1%) – oproti ostatním skupinám převažuje násilná kriminalita nad majetkovými TČ

Závěr výzkumů

- ◎ Pachatelé TČ netvoří speciální skupinu obyvatelstva
- ◎ Význam zkoumání pachatelů pro trestní právo a trestní řízení?

úkol

- ◎ Osobnostní dotazník PEN – základní informace

Rozšiřující literatura

- ◎ Záhorská, J. (2007). Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů. Praha: Portál.
- ◎ Čírtková, L. (2006). Policejní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk.
- ◎ Čírtková, L. (2013). Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk
- ◎ Drbohlav, A. (2013). Psychologie sériových vrahů. Praha: Grada.